

Pendul 30 Mayıs

Emin Reşah

2020-05-30 02:56:06+0300

Tarihçi bir arkadaş 2700 gün kadar önce yazdığım şuradaki yazı için sinirli bir yorum yapmış, tarih bir hikaye değildir, çünkü çeşitli sebeplerle salt bir hikayeden farklı, indirgeyince daha mı hoşunuza gidiyor? demiş.

Daha mı hoşuna gidiyor?

Hayır. Tarih okumayı hikaye okumaya tercih ediyorum, tabii ki, veya zaman zaman tersi oluyor. Bunların *aynı şey* olduğunu iddia etmem, bir ciddiyet farkı var.

Ama yazıda *aynı şey* diyorsun. Zaten hepi topu dört cümle, o da şu:

Yaşadığımız gün gerçek olmayan görüntülerin bile gerçek gibi pazarlandığı bir gün. Tarih de en fazla o görüntüler kadar gerçek olabilir. Tarihe fazla önem verenler, onun bir hikayeden, romandan veya film-den daha gerçek olmadığını unutuyorlar. Hikâyeye hikaye demek hoşlarına gitmiyor.

Bana gayet aynı şey demişsin gibi geldi. Tarihçi arkadaş öfkelenmekte haklı.

Şimdi, tabii ki, burada *neredeyse tarihi* bir belge var. Bu arşivi *başımı belaya sokacak* kimi metinlerden arındırmaya çalıştım ama *tarihe bakışımı* ilgili kısımlar aklıma gelmedi. İtiraf ediyorum, evet, benim nazarımda tarihin hikayeden farkı kaynaklarından veya metodundan değil, insanların ona verdiği önemden kaynaklanıyor. O sebeple *gerçek tarih* biraz *gerçek hikaye* gibi, gerçek tarafları olabilir, bir takım kaynaklar kullanabilir ama asıl gerçekliğini bizim ona *gerçek* dememizden alıyor.

Bu kadar yapay olabilir mi her şey? Hiç mi tarihi bir hakikat yok? Oturup Mayaların devrinde ekşi mayanın kullanımıyla ilgili bir hikaye yazabilirsin ama elimizde Mayaların ekmek mayaladığına dair bir işaret yoksa, bu tarihi bir metin olmaz, değil mi? Mayaların elinde buğday bile yoktu, onların ekşi mayalı ekmek yaptığını iddia edersen bu tarihi *gerçeklerle* çelişir.

Bu kadar bariz yapmıyor kimse *hatay*. Tarih diye anlattığımızın tarih gibi de durması lazım. Sorun *tarihi veriyi* konuşturmanın ve susturmanın insanların elinde olmasından kaynaklanıyor. Tarih her zaman politik bir mesele ve bizimki gibi kendini tarihte bir yerlerde konumlandırmaya alışmış toplumların, kendine

tarih üretirken *ne kadar faydalı* olduğuna, *ne kadar gerçek* olduğundan fazla önem vermesi de normal. Ancak *gerçek tarih* dediğimiz de bu *araç haline gelme* arızasından mustarip. Tarih illa ki birilerine hizmet ediyor, *sırf hakikati bulayım* diye tarih araştırması yapsanız dahi bunun itibar bulması ancak *hoşa gitmesiyle* mümkün. Bu da tabii ki insanların *itibar bulacak şekilde* konuşmasına sebep oluyor.

Bu anlattığı *gerçekliğin* sahte ve yalan olduğu anlamına gelmez. Herkes bir anlatı kuruyor ama bunu doğru temellere oturtması da gerekiyor, değil mi?

Ben Tarih ilmine dışarıdan bakan biri olarak, Şeyh Edebalı'ye *Osman Bey'e öğüt verdiren* romancının anlattığı *tarihin*, geçenlerde okuduğum Fuat Köprülü'nün Yıldırım Bayezid'in esir düştükten sonra intihar ettiğine dair iddiasından farkını nasıl anlayabilirim? İkincisi *tarihi gerçek* olabilir ama tarihçiler bile bu konuda müttelik değil, dahası mağlup padişahın intiharı fikri hoşumuza gitmiyor, inanamak da istemiyoruz. Bu durumda *elde delil yok* geçerli bir sebep oluyor. İntihar konusunda ortada iki tarafı da destekleyecek elle tutulur bir bilgi yok, olayın çağdaşları bir şey dememiş, dahası dese bile bunun bir propaganda olmadığından nasıl emin olursunuz? Yüzüğündeki zehri içerek mi öldü, yoksa üzüntüden mi? Belki de öldürüldü? Bunların hangisi *gerçek*? Şeyh Edebalı'nın Osman Bey'le muhabbeti ise dümdüz uydurulmuş ama hoşumuza gidiyor ve bunu *tarihi gerçek* görmeye daha meyyaliz. *Tarihçi* tabii ki bu ikisinden hangisinin *daha gerçek* olduğuyla ilgilenecek ancak ikincisinin bizim tarih algımızdaki yeri çok *daha gerçek*. Biz tarihi olarak kim olduğu belirsiz bir Şeyh Edebalı'nın, adı bile tartışmalı Osman Bey'e *devlet felsefesi* içeren bir takım laflar etmiş olması hayalini *daha muteber* buluyoruz ve tarihimizi de *gerçekler* değil, bu gibi hayaller şekillendiriyor.

Ama bilimsel olarak bir önemi, bir farkı yok mu bunların?

Farkları var tabii, ancak okuduğum pek çok şey bana tarihin, tarihimizin o kadar da sağlam, yere basan bilgilere dayanmadığını, çoğunlukla geriye dönük ve hayli politik doğrucu yazıldığını öğretti. Şimdiki tarihçiler için *maddi delil* veya *arşiv* önemli olabilir, bu geçmişte de böyle miydi? Hiç sanmıyorum. Arkeoloji denen şey kaç yüzyıllık konu? O halde beşyüz sene önce yaşamış ve kendisinden ikiyüz sene öncesini anlatan bir tarihçiye ne kadar güvenebiliriz? Bence güvenemeyiz. Osmanlı tarihinin ilk yüzelli yılı böyle, İslam tarihinin ilk yüz yılı da böyle, Hristiyanlık tarihi de böyle, Roma veya Sasani tarihi de böyle. Bugünden baktığımızda *hakikat* diyebileceğimiz sadece *orada önemli bir şeyler olmuş ama ne olmuş, tam bilemiyoruz* demekten ibaret. Araları *mitoloji* dolduruyor, tabii ki.

İslam tarihi de mi böyle?

Holland'ın kitabını okuduktan sonra gelen bir ürperme bu. Evet, İslam tarihi de böyle ve ilk dönemlere ait doğrudan bir kaynak yok. Çok çarpıcı şekilde *Hz. Peygamber'in yaşadığı yerin şimdi bildiğimiz Mekke olmayabileceği* gibi bazı iddialar var kitapta, o dönemdeki hiçbir kaynak oralarda Mekke isimli bir ticaret merkezi olduğunu göstermiyor, Yesrib var, Taif var, Cidde var, bunları anlatan 5. yüzyıldan kalma kaynaklar var ama Mekke yok diyor adam. Mekke'nin olduğu

yerden ticaret yolları da geçmiyordu diyor. Şimdi bizdeki İslam tarihçisi bu durumda ne yapacak? Fikirlerini mi değiştirecek? Hayır, benim gibi yapacak ve *hiçbir kaynak yoksa, zenzem kuyusu varmış ve bu orada bir şeyler olduğunu gösteriyor, bunların olaylardan ikiyüz yıl sonra anlaşılması mümkün değildiyse, şimdi anlaşılması zaten mümkün değil* diyecek. Bu durumda tarihçi için bile tarihi gerçek ne olmuş oluyor?

Bu kadar büyük bir iddia için daha büyük deliller gerekir tabii.

Evet ama o delilleri nasıl bulabilirsin? *Dışarıdaysan* delillerin yokluğunu kendi fikirlerini empoze etmek için kullanabilirsin ama *içerdeysen* bunun yerine en kolay *bindört-yüz yıllık anlatıyı* sürdürmek değil mi? Burada tarihçinin *hakikat adına* İslam'ın temeline dinamit koyması takdir edilecek bir durum mu? Ben, naçizane, Hz. Peygamber'in daha kuzeyde, belki Petra'da yaşayıp, Roma'nın müttefiki *Karaşin* ittifakıyla İsa Mesih'in tabiatı konusundaki bir mezhep çatışması sebebiyle harbetmiş ve güneydeki Yesrib'e sığınmış olmasını, bildiğimiz siyere nazaran *hakikate daha yakın* olsa da tercih etmem. Bunu müslümanların arasında tercih edecek kimse olduğunu da sanmıyorum.

Tuhaf bir ikilem olduğunu kabul ediyorum. Bir noktada *gerçek mi önemli, inanç mı?* diye sormak lazım herhalde.

İkilem tuhaf olduğu gibi gereksiz de. O dört cümlede aslında anlatmaya çalıştığım günlük hayat içinde *tarihi bilgi* ile profesyonel olarak ilgilenmiyorsanız, bunun herhangi bir romandaki anlatıdan daha önemli olmadığı. Bilgi kalitesi açısından fark olabilir, ama hayatınızı düzenlemesine izin veriyorsanız, Tolkien'in anlattığı mitoloji, Gılgamış destanından daha gerçek haline gelir. Birinde anlatının dörtbin yıllık anıtlara dayanması, diğerinin hayatımızdaki öneminin eksiltmez. İnsan böyle hikaye üretip, arayan bir canlı. Güzel hikayeleri kötü gerçeklere her zaman tercih ediyoruz.